

УШАГ КИТАБХАНАЛАРЫНДА АУДИОВИЗУАЛ ХИДМЭТ ИШИНИН ТЭШКИЛИ

Елчин ЭМЭДОВ
лабораторија мудири,
аспирант

Мүасир дөврдө китабхана-библиографија хидмәти заманы охучу сорғуларынын тәкчә китаб вә дөврү мәтбуатла өдәнилмәси һеч дә кифәјәт дејил. Мүталиә просесиндә охучу китабы охујур, охуругларыны бејниндә чанландырмаға чалышыр. Бу, әлбәттә, мүталиә просесинә ујғун хүсусијјәтдир. Лакин бунунла јанашы, мәктәбли охучу өз сорғусу илә бағлы комплекс мәлумат алмаг үчүн мүталиәдән башга ешитмәли, көрмәли, мүшаһидә етмәлидир. Бу иш хүсусијјәтләрини әлагәли шәкилдә тәшкил етмәк мәктәбли охучунун сорғусунун һәртәрәfli өдәнилмәсинә шәраит јарадыр, һәмчинин ушаг китабханаларынын ишини мүасир сәвијјәјә галдырылмасыны тәләб едир. Бунлары һәјата кечирмәк үчүн хидмәтин дикәр нөвүндән - аудиовизуал хидмәтдән истифадә едилир. Аудиовизуал хидмәт һазырда ири һәчмли ушаг китабханаларында да тәшкил олунур. Бу заман охучуја әдәбијјатла јанашы, сорғуја ујғун диафилмләр, граммофон валлары, тәсвири сәнәт нүмунәләри вә с. төвсијә олунур. Бу хидмәт ишинин ушаг китабханаларында тәшкили чох сәмәрәлидир. Мәлумдур ки, ушаг китабханаларынын охучуларынын әксәр һиссәси мәктәблиләрдир вә онларын сорғуларынын чоху тәдрис фәнләри үзрә ев тапшырыгыларынын јеринә јетирилмәсинә анд олур. Бунун үчүн китабхананын фондунда тәдрис фәнләри илә бағлы аудиовизуал материалларын сахланылмасы тәләб олунур. Аудиовизуал материалларын фондда зәнкинлији онларын кениш тәблиғи үчүн шәраит јарадыр. Бу материалларын китабханаја дахил олуб охучуја вериләнәчән кечдији китабхана просесләринин өзүнәмәхсус хүсусијјәтләри вар. Әввәлчә ону гејд етмәлијик ки, аудиовизуал материаллар ушаг китабханаларында ајрыча бир фонд кими тәшкил олунур. Фонда дахил олан аудиовизуал материалларын чап әсәрләриндән фәрғли

хүсуси тәсвир гәйдасы вардыр. Әкәр китаба бир карточка јазылырса, граммофон валына 5-10 карточка јазмаг лазым кәлир. Сәсләнмә мүддәти узун олан граммофон валларынын һәр ики үзүндә бу вә ја диқәр бәстәкарын бир нечә әсәри, јахуд бир нечә бәстәкарын мүхтәлиф жанрларда јазылмыш әсәрләринин мүхтәлиф ифачылар тәрәфиндән сәсләнмәси картотекалар васитәси илә ачыгланьыр. Тәсвирдә мәзмунун там ачылмасы үчүн бүтүн хүсусијјәтләр карточкада әкс олунур. Мәсәлән, граммофон валы системләшдирилиб тәсвир олунаркән мусиги јазылышынын нөвү (моно, стерео), мусигинин жанры (симфонија, халг маһнысы, харичи бәстәкарларын мусигиси, ушаглар үчүн тәрбијәви сөһбәтләр) вә с. хүсусијјәтләр нәзәрә алыныр.¹

Ушаг китаханалары фондунда мүхтәлиф мәзмуну диафилмләр дә сахланылыр. Диафилмләрин нүмајиши ушаглары өзүнә даһа чох чәлб едир. Чүнки бурада әсас хүсусијјәт әјаниликдән ибарәтдир. Ушаг китаханаларынын фондуна дахил олан диафилмләр әсасән, кимја, биолокија, физика, тәбиәтшүнаслыг, тарих фәнләри, һабелә тәрбијәви характерли вә пешәјөнүмү илә бағлы олур. Мәктәблиләрин диафилмләрдән вә граммофон валларындан истифадә етмәси онларын сорғуларынын һәртәрәфли өдәнилмәсинә шәраит јарадыр.

Тәсвири сәнәт нүмунәләринин тәблиғи ушаг китаханаларында аудиовизуал хидмәтин тәркиб һиссәси сәјылыр. Мәлумдур ки, бу чүр әдәбијјатын нәшри илә республикамызда “Ишыг”, “Гафгаз”, “Маариф” вә с. нәшријјатлар мәшғул олур. Тәсвири сәнәт нүмунәләринин ушаг китаханаларында тәблиғи ушагларын сорғусуна ујғун олмалыдыр. Сорғунун комплекс гәйдада өјрәнилмәси үчүн хидмәт ишинин ардычыл тәшкили даһа сәмәрәлидир. Мәсәлән, мәктәбли охучу “Зоолокија” фәннинә даир әдәбијјат алыб охујурса, бундан сонра фәннә даир тәсвири сәнәт нүмунәләринә нәзәр салса вә ја граммофон валыны (гушларын сәси, һејванларын сәси) динләсә, сөзсүз ки, сорғусу илә бағлы һәртәрәфли мәлумат әлдә едә биләр.

Әлбәттә, аудиовизуал хидмәт ишини тәшкил етмәк үчүн ушаг китаханаларынын шәраити олмалыдыр. Сон вахтлар бу хидмәт нөвүндән сәмәрәли истифадә етмәк мәгсәдилә “Граммoфон јазыларынын тәсвири вә каталогун тәшкили”, “Ушаг вә мәктәб китаханаларында аудиовизуал хидмәт”, “Граммoфон валлары илә ишләјән китаханачыја көмәк”, “Күтләви китаханаларда фонотекаларын тәшкили мәсәләләри” вә с.мәзмунлу тә’лимат вә методик характерли вәсаитләр тәртиб олунуб, китаханалара пәјланмышдыр. Мәктәбли охучулар үчүн аудиовизуал хидмәт ишинин тәшкили илә һазырда Ф.Көчәрли адына Республика Ушаг Китаханасынын “Инчәсәнәт вә мусиги әдәбијјаты” шө’бәси мәшғул олур. Шө’бәнин әсас охучу континкентинә мусиги мәктәбинин шакирдләри, техникум тәләбәләри, үмумијјәтлә, бәдии вә

сәнәдли јарадычылыға мејли олан ушаглар дахилдир. Хидмәтин башлыча вәзифәси һәвәскар ушаглара лазым олан әдәбијјаты гыса мүддәтдә тапыб вермәкдән ибарәтдир. Шө’бәдә охучу ејни вахтда һәм китабдан, һәм дә нотдан, граммофон валындан вә диафилмдән истифадә едә биләр. Бурада аудиовизуал материаллар фондуну бүтүнләклә охучуларын дигтәтинә чатдыран мә’лумат-библиографија апаратынын иши чох әһәмијјәтлидир.

Фәалијјәтинин илк күнләриндә шө’бәдә јалныз әлифба каталогу мөвчуд иди. Лакин сон вахтлар аудиовизуал әдәбијјатын сәјы артдыгдан сонра мә’лумат-библиографија апараты кенишләнмиш, нотларын, граммофон валларынын, диафилмләрин вә китабларын системли каталогу илә јанашы, бир сыра тематик картотекалар јарадылмышдыр. Бу мә’лумат мәнбәләриндә “Мусигичи мүәллим”, “Кино мусигиси”, “Тәдрис диафилмләри”, “Јени граммофон валлары”, “Ушаглар үчүн мусиги мәтнләри” вә башга бөлмәләр һәм Азәрбајчан, һәм дә рус диндә верилмишдир, Аудиовизуал материалларын тәблиғи үчүн Республика Ушаг Китаханасында бир сыра техники васитәләрдән истифадә олунур. Белә ки, китахананын “Инчәсәнәт вә мусиги әдәбијјаты” шө’бәсиндә граммофон валларыны сәсләндирмәк үчүн “Ноктүрн 314 ст”, “Каравелла 203 ст”, “Мелодио ст” маркалы, диафилмләри нүмајиш етдирмәк үчүн “Ф-75-1”, “Ф-75-01” маркалы техники васитәләр, мүасир ушаг ојун вә әјләнчәләрини нүмајиш етдирән “Мульти-Фонт-лг-15” маркалы компүтер мәктәбли охучуларын истифадәсинә верилмишдир.

Апарылан сорғулардан мә’лум олмушдур ки, тәсвири сәнәт нүмунәләриндән истифадә едән охучулар (рәссамлыг мәктәбинин шакирдләри, һәвәскарлар бирлијинин үзвләри вә с.) Микеланчело, Леонардо да Винчи, Рембрандт, Репин, Әчәми Ибн Әбу Бәкр, Кәмәләддин Бәһзад, Әзим Әзимзадә вә с. кими мәшһур рәссам һејкәлтәрәш вә ме’марларла, мусиги һәвәскарлары Бетһовен, Чајковски, Шопен, Бах, Глинка, Үзејир һачыбәјов, Шостакович, Тофиг Гулијев кими танымыш сәнәткарларын јарадычылыглары һагтында мүәјјән мә’лумата маликдирләр. Ушагларын танынмыш инчәсәнәт хадимләри вә онларын јарадычылыгы һагтында әтрафлы мә’лумата малик олмасы аудиовизуал хидмәтин сәмәрәли тәшкилиндән асылыдыр. Белә ки, мусигијә даир нәзәри әдәбијјатдан истифадә едән охучу сонра мусиги һагтында мүкәммәл билик әлдә етмәк үчүн өз сорғусу илә бағлы граммофон валыны тәләб едир, јахуд рәссамлыг вә һејкәлтәрәшлиглә бағлы тәсвири сәнәт нүмунәләри илә әјани таныш олур.

Китахана хидмәтиндә әдәбијјата анд диафилмин нүмајиш етдирилмәси, ујғун мусигинин сәсләндирилмәси, тәсвири сәнәт нүмунәләринә бахышын тәшкил олунмасы ушагларын сорғуларынын даһа долгун өдәнилмәсинә шәраит јарадыр. Бу мәгсәдлә ушаг китаха-

натарында аудиовизуал хидмэт ишини сәмәрәли тәшкил етмәк үчүн ону үч һиссәҗә аҗырмаг даһа мәгсәдәүҗүндүр.²

- а) Охучунун фәрди сорғусуна уҗҗун хидмәт;
- б) Күтлөви тәдбирләрин кечиримәси илә алагәдәр аудиовизуал хидмәт;
- в) Тәдрис програмына уҗҗун аудиовизуал хидмәт.

Ушагларын фәрди сорғусуна уҗҗун хидмәт онларын шәхси марағындан асылы олур вә аудиовизуал вәсаитләрден мүстәгил истифадә үчүн шәраит җарадыр. I-IV синиф шакирди истәдиҗи мусигини динләҗир, сорғуҗа уҗҗун диафилмә бахыр вә тәсвири сәнәт нүмунәләрини нәзәрден кечирир.

Бу просес китабханачынын нәзәриндән кәнарда галмамалыдыр. Тәчрүбәли, педагожи вә пешә билиҗинә малик олан китабханачы өз охучусунун мараглындығы мусигинин, бахдығы диафилмин мәзмунуну үмумиләшдирдикдән сонра һәммин охучуҗа лазыми китаблары да төвсиҗә едир. Бу да ушагларын шәхси мараг вә сорғуларынын аһәнкдар өләнилмәсинә имкан верир. Фәрди аудовизуал хидмәт ишинин дикәр аһәмиҗәтли чәһәти ондан ибарәтдир ки, жениҗетмәләр китабханада тәкчә әдәбиҗатла деҗил, һәм дә китабхана-библиографиҗа хидмәт просесиндә оперативлиҗи тәмин едән техники васитәләрлә дә таныш олур, онлардан истифадә бачарығына җиҗәләнирләр.

Сон дөврдә ушаг китабханалары әламәтдар күнләрлә вә җубилеҗләрлә бағлы мәктәбләрдә, ушаг бағчаларында, ушаг евләриндә, ушаг паркларында мүхтәлиф мәзмунлу мәдәни-күтлөви тәдбирләри даһа чох кечирирләр. Бу заман тәдбирин мәзмунуна уҗҗун диафилм нүмаҗиши, тәсвири сәнәт нүмунәләринә бахыш, мусиги дәгигәләри тәшкил етмәк олар. Бу чәһәтдән Ф.Көчәрли адына РУК хүсуси фәаллыг көстәрир.

Тәдрис просесинә уҗҗун аудиовизуал хидмәт ишинин тәшкили ушагларын мәктәб програмыны, ев тапшырыгларыны дүзкүн җеринә җетирмәсинә зәмин җарадыр. Бу хидмәт просесинин сәмәрәли тәшкили комплекләшдирмә шөбәсиндән башланыр. Шөбәнин ишчиләри мәктәб тәдрис програмыны өҗрәнмәли, жени әдәбиҗат сифариш верәркән фәнләрә уҗҗун диафилмләр, граммофон валлары алмағы да унутмамалыдырлар. Аудиовизуал хидмәт ишчиләри бундан сонра аудовизуал материалларла таныш олур, ону групплашдырырлар. Бу групплашдырманы системләшдирмә илә гарышдырмаг олмаз. Системләшдирмә аудиовизуал материалларын тәснифата әсасән дүзүлмәсидирсә, групплашдырма исә тәсвири сәнәт нүмунәләринин, граммофон валларынын, диафилмләрин фондда олан тәдрис әдәбиҗаты үзрә сечилиб җығылмасыдыр. Мәсәлән, “Кимҗа” фәнни үзрә әдәбиҗатла җанашы, кимҗәви реаксијалары нүмаҗиш етдирән диафилмләр, “Зоолоҗиҗа” фәннинә даир әдәбиҗатла җанашы, һеҗванлар вә гушлар фәстинә аид диафилм, граммофон валлары, тәсвири сәнәт нүмунәләри

ушагларә төвсиҗә олунса, хидмәт иши даһа сәмәрәли олар. Тәдрисә көмәк мәгсәдилә диафилмләрин нүмаҗиши заманы (ән чох да кимҗа, биолоҗиҗа, физика, тәбиәтшүнаслыға даир) китабханачынын апарычылыг габилиҗәти дә олмалыдыр. Бу сәпкили диафилмләрдә кимҗәви реаксијалар, физики ганунауҗунлулар, тәбиәт һадисәләри әкс олунур. Ушагларын бунлары даһа җахшы гаврамасы үчүн лазыми җерләрдә кадрлары сахламаг, нүмаҗиш етдирилән просесләри аҗдынлашдырмаг лазым кәлир. Бәдии, ичтимаи-сиҗаси, күтлөви характерли диафилмләрә мәктәблиләрин мүстәгил бахышы мүмкүндүр. Ону да геҗд етмәк лазымдыр ки, тәдрисә көмәк мәгсәдилә граммофон валларынын төвсиҗәси дә мәгсәдәүҗүндүр. Мәлүмдур ки, граммофон валларында тәкчә мусиги өз әксини тапмыр. Бурада тәбиәт мөчүзәләри, инсан психолоҗиҗасы, ушаг аләми һагтында тәрбиҗәви сәһбәтләр, һәмчинин гушларын, һеҗванларын сәси өз әксини тапыр. Ф.Көчәрли адына Республика Ушаг Китабханасында бу сәпкили 362 әдәд граммофон валы мәктәблиләрин истифадәсинә верилир ки, бу да ев тапшырыгларынын җеринә җетирилмәси үчүн ушагларда долғун тәсәввүр җарадыр.

Геҗд етдикләримиздән белә гәнаәтә кәлә биләрик ки, аудиовизуал материалларын төвсиҗәси ушагларын шәхси марағынын өдәнилмәсиндә вә мәктәб програмынын җеринә җетирилмәсиндә аһәмиҗәтли рол оҗнаҗыр. Бурада мәктәбли охучулар аудиовизуал материаллардан истифадә етмәк үчүн техники васитәләрә мүраҗиәт едирләр. Фәал охучулар диафилмә бахмаг вә җа һәр һансы граммофон валыны динләмәк үчүн техники апаратлардан китабханачынын көмәҗи олмадан белә истифадәетмә вәрдишләринә җиҗәләнирләр.

Сон вахтлар ушаглары өзүнә чәлб едән вә онларын зөвгүнә уҗҗун оҗунларла зәнкин олан компүтер мәркәзләринин саҗы чохалмышдыр. Сөзсүз ки, бу, ушаглары җашларына уҗҗун олмаҗан филмләрден чәкиндирир вә онларын психолоҗиҗасына мүсбәт тәсир көстәрир.

Мәктәблиләри күтлөви шәкилдә өзүнә чәлб едән вә тәрбиҗәви характерли оҗунлары нүмаҗиш етдирән бу чүр аудио-видео апаратларын ушаг китабханаларында дүзкүн җерләшдирилмәси, фикримизчә, китабханаларын фәалиҗәтини даһа да кенишләндирәр.

МӘНБӘЛӘР

1.Торохина Л.Н. Об организации фонда нотных изданий и фонетика. “В помощь детским и школьным библиотекам” (сборник). Москва. Книга, 1976. Ст.75.

2.Чусовитина М.А. Аудиовизуальные материалы в педагогической работе детского библиотекаря: Учеб.пособие /ЛПИК им И.К.Крупской. - Л., 1977, 94 с.

1. Ф.Көчәрли адына РУК-ун “Инчәсәнәт вә мусиги әдәбиҗаты” шөбәсинин 1994-1996-чы ил һесабатлары.